

Shakespeare a Catalunya, fins a 1937

I. LA PRE-RENAIXENÇA (DE 1800 A 1833)

És difícil de precisar a partir de quin moment l'obra de Shakespeare és introduïda a Catalunya. Sembla indubtable que els nostres ilustrats en degueren tenir notícia a través de les traduccions franceses, més o menys «lliures», que circulaven amb certa profusió a l'altre costat del Pirineu. La traducció castellana de *Hamlet* feta per Leandro Fernández de Moratín era també coneguda a Barcelona, i potser fins i tot la de Ramón de la Cruz.

El 1804 hom edita a Barcelona una versió castellana d'*Otello*, deguda a Teodoro Lacalle, conegut adaptador de melodrames.

El 1810 i el 1811 és representada a Barcelona *La pièce à l'é-tude, ou Shakespeare amoureux*, d'A. Duval.

El 1816, al pròleg del seu drama *El conde de Narbona*, Francesc Altés i Casals, que signava amb el pseudònim de «Selta Ru-nega», diu que les obres de Shakespeare «andan por las manos de todos los aficionados».

El 1816 hom edita l'adaptació de *Romeu i Julieta* que amb el títol de *Julia y Romeo* fa Manuel García Suelto, a partir de la versió francesa de Ducis. El 1817 apareix una nova adaptació de la mateixa obra deguda a Dionisio Solís, també basada en la de Ducis.

Tanmateix, l'obra de Shakespeare mereix una relativa difusió a partir de les estrenes d'òperes italianes al Teatre de la Santa Creu, de Barcelona. Són basades en obres seves les següents: *Otello, ossia l'Africano di Venezia* (10-V-1821), de Berio, música de Rossini; *Giulietta è Romeo* (26-V-1827), de Romani, música de Vaccaj; *I Capuletti ed i Monteschi* (14-VII-1832), de Romani, música de Bellini.

Hi ha referències a l'obra de Shakespeare, bé que sense deturar-se a fer-ne un estudi, a *El Europeo*, la revista programàtica del romanticisme català; són fetes, sobretot, per B. C. Aribau i R. López Soler.

II. ELS INICIS DE LA RENAIXENÇA (DE 1833 A 1850)

L'obra de Shakespeare és comentada a *El Vapor* (27-IV-1833), per un redactor anònim, segons el qual Ducis l'ha millorada

en les seves versions franceses. A aquesta mateixa publicació (26-VII-1833), un altre redactor, que hom suposa que pot ésser Ramon López Soler, comenta *Ricard III* i demostra conèixer-ne l'original anglès.

Però qui millor coneix l'obra de Shakespeare en aquests anys sembla que és Antoni Bergnes de las Casas, que li dedica un llarg i documentat comentari al primer número del seu periòdic *El Museo de Familias* (1839). El mateix Bergnes de las Casas, dins la seva *Crestomatia inglesa* (1840), després d'estudiar l'obra de Shakespeare, publica fragments en anglès de *Hamlet*, *Macbeth* i *Otello*.

Altres autors del moment citen Shakespeare de passada. Pau Piferrer, Pere Felip Monlau, que en els seus *Elementos de literatura* (1842) el qualifica de poeta còmic. Jaume Balmes a les seves obres l'anomena cinc vegades, i en demostra tenir un coneixement indirecte.

El 1848 és estrenada al Teatre del Liceu l'òpera *Macbeth*, amb lletra de Piave i música de Verdi.

El 1849 Víctor Balaguer publica una traducció castellana de *Romeu i Julieta*. Al *Diario de Barcelona* apareix la traducció d'un fragment d'*El rei Joan* (acte IV, escena I), també en castellà, deguda a J. Mañer i Flaquer, a partir del text anglès. És publicada la primera tesi doctoral realitzada a la Península sobre l'obra de Shakespeare; bé que editada a Madrid, el seu autor, Joan Frederic Muntadas, és català: *Discurso sobre Shakespeare y Calderón, pronunciado en la Universidad de Madrid por el licenciado Juan Federico Muntadas en el acto solemne de recibir la investidura de doctor de la Facultad de Filosofía, Sección de Literatura*.

III. LA PLENA DIFUSIÓ: DE 1850 A 1880

Josep Maria Quadrado i Manuel Milà i Fontanals són els grans divulgadors, a nivell culte, de l'obra de Shakespeare. Quadrado assaja alguna traducció, que avui dia no té més valor que l'històric, i Milà i Fontanals sembla comprendre millor el dramaturg, però només tradueix una escena de *Macbeth*. Víctor Balaguer escriu *Les esposalles de la morta* (1879), recreació romàntica de *Romeu i Julieta*.

El 1868 l'actor italià Rossi pronuncia una conferència a l'Ateneu Barcelonès sobre la interpretació de Shakespeare, en particular de *Hamlet*.

Són divulgades nombroses traduccions castellanes de Shakespeare: a la collecció *Teatro selecto antiguo y moderno* (1868) hi són publicades sis obres, i dins *La Enciclopedia Ilustrada* (1870), amb l'epígraf *Los grandes dramas de Shakespeare*, n'hi són publicats trenta-tres.

A nivell popular trobem un melodrama de Jaume Piquet, *La venganza de Romeo*, continuació de *Romeu i Julieta*, feta per complaure el públic que volia un final feliç.

Apareixen, en català, les primeres paròdies d'obres de Shakespeare. Les que assoliren una millor acceptació foren: *Otello, il moro di Valenzia, Parodia in verso per Abelardo Coma. Música di Francisco di P. Sánchez Sabanyac* (1874). N'hi ha una reedició dins la revista *Lo Teatro Regional* (1896); *Otello o el moro de Magnèsia* (1877), deguda possiblement a Jaume Piquet. Josep Maria Codolosa escriu una paròdia de *Les esposalles de la morta*, de Víctor Balaguer, titulada *Les ventalles de la porta*. Citem encara *Otello o il moro di... Parodia en 1 acto y en prosa italiana macarrònica, por N. N.* (1884), que Alfons Par ha atribuït a Antonio Ferrer i Codina i Alfred Pallardó, i *Hamletto, príncipe de Vallicarca* (1883), anònima.

IV. LES PRIMERES TRADUCCIONS CATALANES (1880-1900)

Fins al «Teatre Íntim», l'Adrià Gual, i el *Glossari*, de Xènius, Shakespeare tingué una valoració parcial, la dels romàntics. J. Franquesa i Gomis publica a *Il·lustració Catalana* (30-VIII-1880) la primera escena de l'acte III de *Hamlet*. Celestí Barallat llegeix (1-XII-1890), a la Reial Acadèmia de Bones Lletres, la memòria *Shakespeare y Moratín ante la fosa y traducción de un cuadro de Shakespeare (Hamlet, acte V, escena I)*, de valor literari nul. Antoni Bulbena i Tosell, el 1885, tradueix *Hamlet*, però la traducció no serà impresa fins el 1910. Una altra traducció de la mateixa obra la realitza Artur Masriera el 1898. I aquest mateix any mossèn Gaietà Soler en fa un arranjament per a l'escena «catòlica», eliminant-ne tots els personatges femenins i fent que Hamlet, al final, perdoni els seus enemics i no consumi, per tant, la venjança. F. Lluís Obiols tradueix els *Contes* (1893) i novella, per a colleccions de consum, *Romeu i Julieta* (1895) i *Otello* (1899). Durant aquest període els crítics més importants del moment, Josep Ixart i Joan Sardà, s'ocupen de Shakespeare només de passada. Joan Maragall, en canvi, el tracta amb més deteniment i entusiasme.

V. EL NOU-CENTS

El 1908 Cebrià de Montoliu fa una traducció de *Macbeth*.

Entre 1907 i 1910 la «Biblioteca Popular dels Grans Mestres» publica setze volums dedicats a Shakespeare. Són els següents:

Juli Cèsar, traducció de Salvador Vilaregut.

Antònius i Cleopatra, traducció de Francesc Torres i Ferrer.

El somni d'una nit d'estiu, *Les alegres comares de Windsor*
i *La tempestat*, traducció de Josep Carner.

Enric IV, traducció de Josep Sandaran Bacaria.

La festa dels reis, traducció de Carles Capdevila.

Macbeth, traducció de Dídac Ruiz.

La feréstega domada, traducció de J. Farran i Mayoral.

El rei Lear, traducció d'Albert Torrellas.

Treball d'amor endebades, traducció de Manuel Reventós.

El marxant de Venècia, traducció de Joan Puig i Ferrer.

Conte d'hivern, traducció de Vicenç Caldés Arús.

El rei Joan, traducció de Josep Martí Sabat.

Molt soroll per res, traducció de Ramon Pomés Soler.

Tot va bé, si acaba bé, traducció de F. Girbal Jaume.

Anteriorment, amb el títol de *Nit de reis o com vulgueu* (1904), el Teatre Íntim, d'Adrià Gual, havia estrenat la traducció de Carles Capdevila; i el 1908 hom estrenà la versió carneriana d'*El somni d'una nit d'estiu*.

El 1912 Alfons Par publica una traducció de *Lo rei Lear*, amb un aparell crític encara avui no superat, semblant al de les millors edicions angleses.

Eugeni d'Ors s'ocupa sovint de Shakespeare al *Glossari*, i Joan Puig i Ferrer en parla també sovint i amb força extensió.

El traductor més important de Shakespeare en aquest moment és Magí Morera i Galícia; les traduccions que realitza són acurades, exactes, i d'una remarcable qualitat literària. Publica les següents:

Sonets (1912), *Selecta de Sonets de Shakespeare* (1913), *El Fènix i la Tortra* (1913), fragment de *Venus i Adonis* (1916), *Venus i Adonis* (1917) — n'hi ha una segona edició del 1918 —, *Coriolà* (1918), *Hamlet*, *Príncep de Dinamarca* (1920), *Nou i vell* (fragments diversos) (1922), *Romeu i Julieta* (1923), *El marxant de Venècia* (1924), *Pàgines antològiques* (1927).

Morera i Galícia deixà inèdites les traduccions de *Macbeth* i *Juli Cèsar*. A més, féu dues conferències glossant l'obra del

dramaturg: *Consideracions sobre les interpretacions dels personatges de Shakespeare* (1917) i *Absurditats relatives a la personalitat de Shakespeare*.

Hom deu a Joan Perpinyà dues excel·lents traduccions: *La tragèdia de Coriolanus* (1917) i *La tragèdia d'Otello* (1929).

Josep Leonart tradueix *Molta remor i poca saó* (1925).

El 1923 Zacconi actua a Barcelona, i Josep Maria de Sagarra publica a *La Publicitat* diversos comentaris, en els quals judica ja l'obra de Shakespeare i que són un document valuós per a copsar el punt de vista del futur traductor.

Ignasi Iglésias, a *L'encís de la glòria* (1917), fa recitar al protagonista el monòleg de Hamlet.

El 1925 la companyia Vila-Daví estrena *El marxant de Venècia*, en la traducció de Magí Morera i Galícia.

Alfons Maseras tradueix *El somni d'una nit d'estiu* (1919). Durant aquest període puguen a l'escenari algunes versions lliures de comèdies de Shakespeare. Salvador Vilaragut estrena *La novícia de Santa Clara* (1928), adaptació de *Mesura per mesura*, que situa l'acció a Castella i durant el regnat de Felip IV. I *Com més petita és la nou...*, adaptació de *Molt soroll per a no res*, estrenada el 1929, amb l'acció traslladada al 1860. Manuel Duran i Tortajada trasllada a l'època contemporària l'acció de *La indomable, domada* (1928).

VI. ARRAN DE LA REPÚBLICA

Entorn de l'any 1930 sorgeix una nova generació d'intel·lectuals que adopten una actitud crítica enfront del Noucentisme. Entre ells continua viva l'atenció envers l'obra de Shakespeare.

Carme Montoriol tradueix *Els sonets de Shakespeare* (1928), *Cimbellí* (1930) i *La nit de reis o el que vulgueu* (1934).

J. Millàs-Raurell se serveix d'alguns breus fragments de *Hamlet* a la seva obra *La mare de Hamlet* (1931).

Els comentaris de les obres de Shakespeare a la premsa són molt abundosos, sobretot arran de les traduccions de Morera i Galícia. El 1933 Juan Mascaró inaugura la seva càtedra de literatura anglesa amb un estudi de les principals obres de Shakespeare. J. Farran i Mayoral en parlà també a *Lletres a una amiga anglesa* (1920). Carles Riba presta una relativa atenció al dramaturg. Joan Creixells li dedica un interessant estudi a *La Publi-*

citat (2-IV-1925). López Picó escriu una rèplica al Sonet núm. 146. Agustí Esclasans en parla amb cert deteniment.

Cèsar August Jordana inicia, el 1928, la traducció de les obres de Shakespeare, de les quals fa conèixer *Macbeth*, *Juli Cèsar*, *Antoni i Cleopatra*, *La tempestat*, *L'amansiment de la fera*, *Els dos cavallers de Verona*, *Troilus i Cressida*, *Timó d'Atenes*, *Romeu i Julieta* i *Otello*. Hom considera les seves traduccions com un treball definitiu.

(La major part d'aquestes dades han estat extretes del llibre de Ramon Esquerra *Shakespeare a Catalunya*, Publicacions de la Institució del Teatre, Barcelona, 1937, 194 pàgs.)

SHAKESPEARE, DE 1939 a 1971

Després de 1939 es produeix el fet més important en les relacions entre l'obra de Shakespeare i la nostra cultura: les traduccions de Josep Maria de Sagarra.

A continuació publiquem un treball de Josep Palau i Fabre sobre les esmentades traduccions, així com unes reflexions de dos dels directors que les han dut a escena: Josep Anton Codina i Ventura Pons.